

Karolina SOBCZYŃSKA*, Natalia MAKSYMOWICZ MRÓZ**

WPLYW KLIMATU NA KULTURĘ – TRADYCYJNE DRZWI W CHACIE GÓRALSKIEJ, ROZWÓJ, FUNKCJA, KONSTRUKCJA I ZNACZENIE SYMBOLICZNE

We wszystkich stylach architektonicznych akcentowano wejścia do budynków. Drzwi wejściowe oddzielają świat zewnętrzny od wewnętrznego i jednocześnie stanowią łącznik pomiędzy nimi. W wielu kulturach drzwi do obiektu są elementem, nie tylko użytkowym, ale niosącym informacje i znaczenia. Szczególnie w architekturze wernakularnej, gdzie klimat i przyroda jako świat zewnętrzny determinuje przeżycie mieszkańców, drzwi prowadzące do wnętrza domu traktuje się z uważnością artysty świadomego, że są niejako elementem pomiędzy *sacrum* a *profanum*. Dlatego najczęściej na drzwiach umieszcza się symbole mające zapewnić domownikom ochronę, szczęście, płodność i dostatek. Drzwi podhalańskiego domu są jak książka, z której można wyczytać o zdeterminowanych klimacie warunkach życia, stosunku Górali do przyrody, rodziny i dobytku. Można wyciągnąć wnioski na temat systemu wartości ludności, której styl życia nieznacznie się zmieniał przez kilka stuleci.

Słowa kluczowe: drzwi drewniane, architektura wernakularna, klimat, symbolika, tradycja, Podhale

1. WPROWADZENIE. DRZWI W ARCHITEKTURZE – FUNKCJE UŻYTKOWE I INNE ZNACZENIA

Bryły budynków, ogrodzenia terenu mają drzwi i bramy, które są elementami łączącymi zupełnie różne przestrzenie. Stąd formę wejścia do budynku i drzwi zawsze w jakiś sposób akcentowano, traktując je jako bardzo ważny element nie tylko w sensie użytkowym, ale i ideologicznym. Drzwi oddzielają świat zewnętrz-

* Politechnika Poznańska, Wydział Architektury, Instytut Architektury, Urbanistyki i Ochrony Dziedzictwa.

** Uniwersytet Szczeciński, Wydział Nauk Społecznych, Instytut Socjologii.

ny od wewnętrznego i jednocześnie stanowią łącznik pomiędzy nimi. Drzwi do świątyni oddzielają przestrzeń *sacrum* i *profanum*, stanowią przejście z jednej przestrzeni do drugiej, ze świata codziennego do duchowego. W architekturze sakralnej przejście to wiąże się z pewnymi rytuałami, np. w kościele katolickim po przekroczeniu drzwi wierni wykonują znak krzyża, mężczyźni zdejmują nakrycie głowy. W wielu kulturach po wejściu do domu wykonuje się pewne rytuały, np. zdjęcie obuwia czy nakrycia głowy. Ogólnie przyjętym zwyczajem było, że Górale¹ zawsze po przekroczeniu progu domu zdejmowali z głowy kapelusz [Maksymowicz Mróz 2019]. Portale i drzwi do obiektów sakralnych były bogato zdobione od starożytności aż do dzisiaj. Greckie Propyleje to przecież budowla bramna, egipskie pylony, romańskie i gotyckie portale z rzeźbami figuralnymi, barokowe fasady z silnie akcentującymi gzymsami, pilastrami i obramieniami wejść, kolumnady i tympanony w epoce klasycyzmu, secesyjne rzeźby postaci ludzkich itp. – wszystkie te elementy architektoniczne zaznaczały przejście, wejście jako miejsce o szczególnym znaczeniu. Również w architekturze wernakularnej w różnych kulturach i zakątkach świata ludzie intuicyjnie podkreślali drzwi do domów jako miejsce ważne, o znaczeniu symbolicznym, magicznym, energetycznym. Do dziś na drzwiach umieszcza się ornamenty o znaczeniu ochronnym, ale też zapewniające domownikom dostatek, płodność i pomyślność. Na przykład w Bhutanie nad drzwiami do domów umieszcza się symbole szczęścia i płodności w postaci ornamentów i rzeźb przedstawiających fallusy [Sobczyńska 2008]. Szczegółowe wytyczne, jak kształtować formę wejścia, jego elementy i zdobienia, można znaleźć w sztuce organizowania przestrzeni feng shui. Tak więc drzwi nie są tylko użytkowym elementem budynku. Szczególnie architektura sakralna i wernakularna pokazuje, że drzwi są czymś więcej i niosą wiele znaczeń.

2. CEL PRACY I METODY BADAWCZE

Obecnie w kulturze europejskiej, w krajach rozwiniętych przy projektowaniu współczesnej architektury mieszkalnej nie bierze się pod uwagę kwestii związanych z przetrwaniem, przeżyciem, ponieważ nie ma takiego zagrożenia. W krajach biedniejszych, ale również tam, gdzie panuje surowy klimat, społeczności umieszczają na swoich domach symbole ochronne i zapewniające dostatek. Autorki zwracają uwagę, że w wielu regionach świata kwestia przeżycia, m.in. do kolejnego okresu wegetacyjnego, jest zależna od warunków klimatycznych i stąd społeczności te szukały ochrony w religii i magii. W wielu kulturach dom jest schronieniem nie tylko w sensie fizycznym, ale też emocjonalnym i duchowym, dlatego jego

¹ W artykule używamy nazwy własnej Góral, członek grupy etnograficznej, w przeciwieństwie do nazwy pospolitej góral, jako rdzenny mieszkaniec gór.

architektura i detal kształtowane są w oparciu o symbole magiczne. Celem pracy jest zwrócenie uwagi, że w rejonach świata, gdzie przetrwanie człowieka determinował niesprzyjający klimat, szeroko stosowano symbole magiczne, jak np. w architekturze podhalańskiej w Polsce. Społeczności te otaczały się symbolami ochronnymi i zapewniającymi dostatek zarówno wewnątrz domu, jak i w jego zewnętrznej formie. Jako że drzwi do domu są przejściem z niebezpiecznego świata zewnętrznego do bezpiecznego świata rodziny, to na nich umieszczano najwięcej symboli.

W pracy zastosowano następujące metody badawcze: literatura przedmiotu, badania *in situ*, badania własne w terenie.

3. PODHALAŃSKA ARCHITEKTURA WERNAKULARNA

3.1. Podhalańska architektura wernakularna – wprowadzenie

Wernakularna (tradycyjna) [Rytel 2015] architektura podhalańska wyrosła z przekazywanej z pokolenia na pokolenie wiedzy architektonicznej osiedlających się od XIII w. na Podhalu Górali [Adamczyk 1991]. Styl ten dominował w architekturze Podhala do XIX stulecia, do momentu rozkwitu stylu zakopiańskiego promowanego przez Stanisława Witkiewicza [Kwiatkowski 2019]. Nowy styl, zwany również Witkiewiczowskim, ignorował względy ekonomiczne, nie przywiązywał aż tak wielkiej wagi do czynników klimatycznych (np. łączono połacie dachów, co sprawiało, że gonty w tych miejscach trzeba było często wymieniać z powodu gnicia), ale za to opierał się na nowym czynniku, tzw. turystycznym, który w przeciwieństwie do czynników wewnętrznych pojawił się dopiero w XIX w. Góralskie budownictwo wernakularne wykształciło interesujące formy budynków drewnianych, charakterystyczne rozwiązania konstrukcyjne podyktowane miejscowymi warunkami klimatycznymi, a nawet lokalnymi zwyczajami. Wyróżnikami regionalnymi są: forma budynku i ukształtowanie jego bryły, materiał budowlany, konstrukcja ścian, stropów i dachu, rodzaj pokrycia dachowego, zdobnictwo, rozplanowanie pomieszczeń i wyposażenie wnętrz [Tłoczek 1985].

3.2. Wpływ klimatu na formę i rozwój podhalańskiej architektury

Na kierunek rozwoju architektury podhalańskiej obejmujący: wygląd, funkcję, zdobnictwo i charakter drewnianych budynków wpłynęły głównie czynniki klimatyczne regionu. Na wykorzystywany w budownictwie materiał miały wpływ takie warunki środowiska, jak porośnięte gęsto lasami świerkowymi zbocza gór, a wpływ czynników klimatycznych określił najbardziej ergonomiczną bryłę budynku i jego wewnętrzny układ pomieszczeń. Krajobraz architektoniczny był zdeterminowany

budową domów stawianych frontową ścianą do południa, niezależnie od ukształtowania terenu czy sieci dróg. Pomimo takiej różnorodności domy góralskie dobrze komponowały się z otaczającym górskim krajobrazem.

Rys. 1. Charakterystyczny krajobraz architektoniczny Podhala. Szalas pasterski wkomponowany w panoramę Tatr, Hala Gąsienicowa, 2019 [fot. N. Maksymowicz Mróz]

Pomimo bardzo silnej determinanty klimatycznej, podyktowanej względami ekonomicznymi, których Górale nie mogli bagatelizować, gdyż przez izolację terenu i długie zimy Podhale należało do jednego z najbiedniejszych regionów, góralscy budarze będący jednocześnie architektami stworzyli styl podziwiany przez wykształconych specjalistów [Żychoń 1991]. Ich stosunek do tradycyjnej architektury góralskiej obrazują słowa napisane przez Witkiewicza: „Myśmy znaleźli górala w pysznej, ozdobionej chacie, otoczonego artyzmem, który przezierał z każdego sprzętu, każdego szczegółu pospolitego użytku. Jego chałupa była skarbnicą kultury dawnej, przechowywanej przez ten lud, kultury, która wprawdzie żyła, ale nie rozwijała się wskutek nieruchomości warunków ludowego życia. Była ona skazana na konanie, na zanik i zdawała się czekać ocalenia, wołać o ratunek. Uratowaliśmy ją. Chata góralska wydała z siebie typ wyższego budownictwa, wytworny sprzęt i ornamentyka stały się źródłem rozwoju wielkiego ruchu artystycznego” [Witkiewicz 1906: 26].

Wymowa tego tekstu jest pełna egzaltacji i uniesienia, ale właśnie ta forma jest najbardziej charakterystyczna dla tamtej epoki. Witkiewicz w swych sądach nie był odosobniony, a pogląd na temat staropolskich walorów góralskiej chałupy opierał na przekonujących jak na tamte czasy założeniach, że Zakopane jako enklawa osłonięta od południa łańcuchem Tatr, trudno dostępna od północy mogła przechować wiele elementów staropolskiej kultury. Śledząc kierunki, skąd przybywali osadnicy, trudno się zgodzić z tą hipotezą, natomiast izolacja tego regionu kulturowego z pewnością wpłynęła na zachowanie jego oryginalnego stylu przez kilka wieków.

Piękno formy architektonicznej wyrażało się głównie w prostych kształtach i proporcjach, a przede wszystkim w zastosowanym materiale budowlanym [Białas 1991]. Podstawowym materiałem ze względu na swą dostępność było drewno, głównie świerkowe, czasem tylko jodłowe. Były to najlepsze rodzaje drewna do budowy ze względu na zawarte w swoich strukturach substancje smoliste [Matlakowski 1892]. Najpopularniejszym narzędziem służącym do obróbki drewna była siekiera zwana *rąbanicą*. Używano jej przy wyrębie lasu, w budowie domów i wykonywaniu różnego rodzaju sprzętów domowych, a nawet zdobień. Jeden z zakopiańskich budarzy mówił: „Nolepse norzędzie, to była rąbanica. Tą rąbanicą to syćko zrobił: chałupę, dźwierze, ławe i złób lo bydła. Nawet i kołyskę tyz zrobił tą rąbanicą” [Białas 1991].

4. TRADYCYJNE DRZWI GÓRALSKIE – FUNKCJA, KONSTRUKCJA, FORMA I SYMBOLIKA

W różnych kulturach i zakątkach świata w architekturze, szczególnie wernakularnej, drzwi mają bardzo ważne znaczenie, nie tylko użytkowe, ale i symboliczne. Dotyczy to również architektury podhalańskiej, gdzie cechy użytkowe i kultowe zdeterminowały konstrukcję, formę i zdobnictwo drzwi.

4.1. Tradycyjne drzwi w chałupie góralskiej – konstrukcja

Drzwi konstruowano z dwóch warstw desek krzyżujących się, które były zbijane kutymi długimi gwoździami, wywijanymi z drugiej strony. Kształt desek i wzór deskowania w obu warstwach drzwi był tak dobrany, żeby jak najlepiej współpracowały ze sobą pod względem statyki. Łączone ze sobą elementy drzwi miały tworzyć konstrukcję sztywną, czyli trójkąt. Drzwi takie były mocne, nie opadały i nie wypaczały się [Białas 1991]. Gotowe do montażu drzwi były ostatnim elementem, którym budarz zamykał przestrzeń domu. Zaletą tego ograniczenia związku z bryłą budynku było to, że drzwi można było wystawiać i zmieniać na inne. W późniejszym okresie były wstawiane w licowej płaszczyźnie ściany, a z czasem wsunięte w głąb sieni [Matlakowski 1892]. Strona południowa dawała najwięcej ciepła i światła dziennego, dlatego podhalańskie domy zwrócone były frontem na południe [Białas 1991]. Z tych samych względów termicznych, w tradycyjnej architekturze góralskiej drzwi i okna były małe w stosunku do bryły budynku. Pomimo że same drzwi miały niewielkie rozmiary i nie wypełniały całego otworu między licowymi węglami, to robiły wrażenie potężnych, gdyż często wykonywano je z najszerzych bali [Matlakowski 1892].

Rys. 2. Wejście do chałupy podhalańskiej Gąsieniców-Sobczaków. Droga Do Rojów 6, Zakopane, 2019 [fot. i stylizacja N. Maksymowicz Mróz]

W zależności od warunków atmosferycznych i zmieniających się pór roku drewniany budynek kurczy się lub rozszerza nawet o kilkanaście centymetrów (pomiar w kalenicy budynku parterowego). Aby odrzwia oraz okna w postaci słupów wiązanych nie wypadły ze ściany, pozostawiano nad gniazdami fartuszki, inaczej uszy. Są to obłapy wykonane w płazie, w której znajduje się gniazdo na odrzwia lub okno. Kształt fartuszków jest tak dobrany, by mogły dobrze spełniać swoje zadanie. Elementy te dodatkowo podnoszą estetykę budynku [Białas 1991]. Podhalańskie drzwi mają również unikalny charakter: odrzwia wzmocnione są *psami*, a na skrzydle lub nad nim umieszczano kołki. Wzory i ilość kołków zależały od osobistych upodobań mieszkańców, czasem ich ilość dorównywała 62 sztukom [Białas 1991].

Progi domów budowano z okrągłaka długości mieszczącej się między dwoma węglami lub ociosanego bala. Wysoki próg zabezpieczał przed wsypywaniem się śniegu do wnętrza budynku, a latem zapobiegał wychodzeniu małych dzieci na zewnątrz domu. Próg podobnie jak inne elementy domu objęty był sferą magiczną, a jednym

z przesądów było, aby nie rąbać drewna na progu, żeby się *gadzina* chałupy nie trzymała. Zakaz ten podobnie jak i inne przesady miał ukrytą funkcję i w tym przypadku faktycznie zapobiegał niszczeniu się progu [Maksymowicz-Maciata 2015].

4.2. Forma i zdobnictwo drzwi góralskich – znaczenie symboliczne

W zestawieniu z bryłą budynku, w której dominuje kompozycja złożona z przecinających się pod ostrymi kątami linii, drzwi wyróżniają się formą okrągłego łuku. Powstaje wrażenie odrębnego, wyróżniającego się elementu, wstawionego między dwa zręby ścian. Na tle gładkich, szerokich bali – głównych elementów konstrukcji zrębowej, masywne drzwi, zbudowane z wielu elementów i bogato ozdobione kołkami, ornamentami, otoczone sterczącymi ze ścian końcami belek sprawiają wrażenie magicznego przejścia do innego świata. Według Witkiewicza drzwi były jakby wejściem do świątyni, przedstawiał je obrazowo i symbolicznie: „Na tle czarnych ścian chaty świecą one, jak mosiężna spinka na piersiach zasmolonego juhasa” [Witkiewicz 1891: 19].

Pozornie odległy związek klimatu i czasu, był jedną z podstawowych determinant, które wpływały na rozwój kultury Górali podhalańskich. Powiązanie górskiego klimatu z czasem oddają słowa: „Lud tatrzański zasypywany od świata śniegami, odgrodzony turniami, miał czas tworzyć i tworzył, a ślady tej twórczości zostawił na całym swoim otoczeniu” [Gloger 1907: 115]. Drzwi (i sosrąb) były tym elementem, któremu artyści góralscy poświęcali najwięcej swojej uwagi [Maksymowicz-Maciata 2015]. Częstym motywem wynikającym z konstrukcji drzwi i funkcji estetyczno-magicznej było wschodzące słońce. Motyw ten pojawiał się zarówno w ścianach szczytowych chałup, jak i w samych drzwiach. Ilość słońca w ciągu roku determinowała przeżycie Górala i jego rodziny, to, czy dotrąją do kolejnego okresu wegetacyjnego, dlatego motyw ten pojawiał się najczęściej. Ornamenty o znaczeniu magicznym, kultowym i ochronnym miały związek z przyrodą i klimatem, które miały największy wpływ na życie Górali.

Kolejnym bardzo popularnym motywem ozdobnym była rozeta, zwana także gwiazdą heksapetalną, która m.in. nawiązywała do kultu słońca. Ten element zdobniczy pełnił pierwotnie funkcje magiczno-ochronne strzegące dom i jego domowników przed złymi mocami. Rozeta swoją formą przypomina stylizowany kwiat o sześciu symetrycznie rozmieszczonych płatkach, wpisany w okrąg. W budownictwie drewnianym rozeta umieszczana była na nadprożu i/lub sosrębie, czyli najważniejszych elementach domu – drzwi broniły wejścia do domu, a sosrąb ochraniał domowników wewnątrz budynku. Zwyczaj rzeźbienia magicznych symboli należy zaliczyć do całej gamy obrzędów związanych z budową domostw nie tylko na Podhalu, ale również w kulturach góralskich łuku Karpat poprzez Bieszczady, Ukrainę aż do Rumunii. Symbolem słońca równie popularnym co rozeta był krzyżyk niespodziany, czyli swastyka (antyczny symbol słońca) również rzeźbiona

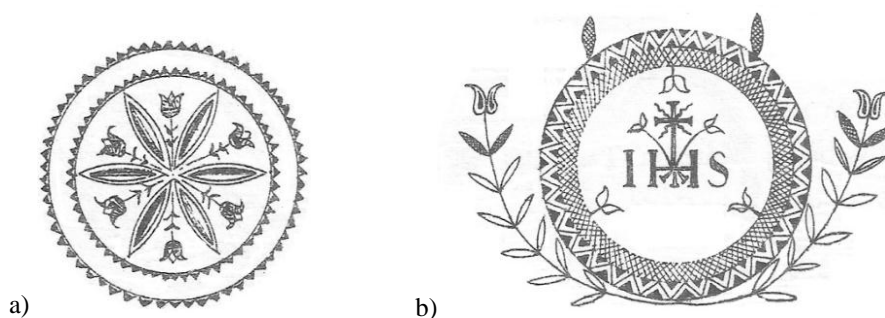
na drzwiach wejściowych. Czytając opis klimatu Podhala, łatwo zrozumieć, dlaczego tak ważnym symbolem w zdobnictwie była rozeta, która przedstawiała to, czego Góralom brakowało najbardziej: ciepła i światła słonecznego.

„Słońce jest rodzicem i dobrodziejem górala; na tych wysoczyznach podobnych, gdzie pół roku hulają wichry, piorą *'siekawice'* gradu z deszczem, zacinają *'śnieżnice'* (deszcz ze śniegiem), gdzie mżą *'siqpwice'* całymi dniami i tygodniami, gdzie dokucza *'pluta'*, gdzie wyją wiatry halne, zasypują głębokie śniegi, gdzie chmury spowijają w gąszcz nie przejrzany człowieka i jego siedziby – słońce jest radością, jest źródłem życia, jest błogosławieństwem; jego wiosenne promienie rozkuwają ziemię i człowieka z zimowej niewoli, wywodzą dobytek i dzieci z *puku* i kwasu dymnej i zadusznej izby na ożywcze powietrze [...]” [Matlakowski 1892: 15].

Rozeta otoczona promieniami, z powielonym motywem heksagonalnym jest popularnym wzorem umieszczanym na drzwiach od strony zewnętrznej. Charakterystyczne wgłębienia wykonane siekierą lub nożem „kozikiem” dają wrażenie trójwymiarowości.

Rys. 3. Wzory rozet geometrycznych, umieszczanych na drzwiach, sosrębach, meblach i narzędziach [oprac. N. Maksymowicz Mróz na podstawie szkiców Matlakowskiego]

Rys. 4. a) Rozeta sześciopromienna, fitomorficzna z motywami kwiatowymi, otoczona podwójnymi promieniami, b) rozeta z fitomorficzną, z umieszczonym wewnątrz symbolem religii chrześcijańskiej [oprac. N. Maksymowicz Mróz na podst. szkiców Matlakowskiego]

Budownictwo góralskie jest przeważnie geometryczne, złożone z prostych i krzywych linii. Również w ornamentyce przeważały motywy geometryczne, które odznaczały się wyczuciem symetrii i proporcji, świadczące o wysokim kunszcie ludowych artystów. Znacznie rzadziej stosowano motywy o charakterze fitomorficznym. Pojawiały się też rozety z motywami roślinnymi z umieszczonym w centrum symbolem religii chrześcijańskiej. Wzory te mogły zacząć się pojawiać od 1847 r., kiedy erygowano pierwszą parafię na Skalnym Podhalu (Zakopane).

4.3. Cechy użytkowe drzwi, rozwiązanie problemu bezpieczeństwa

Bezpieczeństwo domownikom zapewniło specyficzne zastosowanie formy i konstrukcji drzwi. Kwestię zawiasów Górale rozwiązyali poprzez wbudowanie w drzwi słupa, który był połączony konstrukcyjnie z elementami poziomymi. Zarówno drzwi wewnętrzne, jak i zewnętrzne zawsze otwierały się do wewnątrz. Zabezpieczało to dom przed włamaniem, gdyż drzwi nie można było wyważyć od zewnątrz [Białas 1991]. Ilość kołków w drzwiach była zróżnicowana, a materiałem, z którego je wykonano, było drewno jesionu [Matlakowski 1892]. Oczywiście jest, że ze względów konstrukcyjnych taka ilość kołków nie była potrzebna, ale Górale używali ich do ozdobienia drzwi.

Rys. 5. Górna część futryny, ozdobiona kołkami, ułożonymi we wzory na *psach* i łączeniu desek. Zakopane, 2019 [N. Maksymowicz Mróz]

Kołki w poszczególnych chatkach różniły się między sobą sposobem cięcia, wielkością, kształtem, ale również układem położenia, stanowiąc element zdobniczy, który podnosił estetykę wejścia do budynku. Co interesujące, kołki w odrzwiach spełniały czasem funkcję zamka na szyfr. Przed wejściem do chałupy niepożąda-

nych gości strzegł zamek – w tym przypadku była to ślepa zawora, czyli drewniana, ząbkowana zasuwka otwierana i zamykana przy pomocy specjalnego klucza zapadkowego. Często zamek ten nie miał jednak klucza, a ślepa zaworę otwierał jeden z kołków w odrzwiach. Tylko wtajemniczeni domownicy wiedzieli, którym kołkiem, w którą stronę i ile razy należy kręcić, aby otworzyć drzwi. Przy tak dużej ilości kołków rozszyfrowanie systemu nie było łatwe [Białas 1991]. Wzór nabijanych na drzwiach czasem nawet w dwóch rzędach kołków okalał łuk lub tworzył wrażenie promieni słonecznych umieszczonych na skrzydle drzwi, co nawiązywało do najważniejszego w życiu Górala życiodajnego słońca.

5. PODSUMOWANIE

Analizując wygląd, konstrukcję i funkcję drzwi podhalańskich, można stwierdzić, że drzwi podhalańskie wyrażają świadomość i stosunek Górala do światów *sacrum* i *profanum*; do świata wewnętrznego, rodzinnego i świata zewnętrznego, pełnego niebezpieczeństw; świata ciepłego i takiego, w którym człowiekowi ciężko jest przeżyć. Ta świadomość Górali widoczna jest w ilości poświęconej pracy na budowę drzwi, w dbałości o każdy najmniejszy szczegół, w bardzo skomplikowanej konstrukcji. Symbole magiczne umieszczane na kluczowych elementach domu oddają stan ducha ludności, która przez całe życie zmagająca się z nieprzyjawnymi warunkami klimatu górskiego, balansując na krawędzi życia i śmierci.

LITERATURA

- Adamczyk M., 1991, *Zakopane – wieś*, w: *Zakopane – czterysta lat dziejów*, red. R. Dutkova, Krajowa Agencja Wydawnicza, Kraków.
- Białas W., 1991, *Budarka*, w: *Zakopane – czterysta lat dziejów*, red. R. Dutkova, Krajowa Agencja Wydawnicza, Kraków.
- Głoger Z., 1907, *Budownictwo drzewne i wyroby z drzewa w dawnej Polsce*, Warszawa.
- Kwiatkowski K., 2019, *Contemporaneity – Zakopane-ness – the heritage of Zakopane. The Zakopane style in the space of the confrontation of national styles Stanisław Witkiewicz's Zakopane style and its differentia specifica*, "Technical Transactions", Vol. 12, p. 53-62.
- Maksymowicz-Maciata N., 2015, *Gazda czy pon? Portret górali podhalańskich na przełomie XX i XXI wieku*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin.
- Maksymowicz Mróz N., 2019, *Góralskie pnioki. Tradycyjne więzi rodowe i ich wpływ na współczesną kulturę Podhala*, Instytut im. Oskara Kolberga, Poznań.
- Matlakowski W., 1892, *Budownictwo ludowe na Podhalu*, Akademia Umiejętności, Kraków.

- Rytel G., 2015, *Wernakularna, czyli jaka? Uwagi semantyczne na marginesie tematu konferencji*, „Budownictwo i Architektura”, nr 14(3).
- Sobczyńska K., 2008, *Ciągłość tradycji w architekturze Bhutanu wyrazem ochrony tożsamości narodowej*, „Zeszyt Naukowy Politechniki Poznańskiej”, nr 13.
- Tłoczek I., 1985, *Dom mieszkalny na wsi polskiej*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- Tondos B., 1999, *Zapomniana sztuka góralska oraz materiały do terminologicznego słownika budownictwa i zdobnictwa*, Oficyna Podhalańska. Kraków–Kielce.
- Witkiewicz S., 1891, *Na przełęczy. Wrażenia i obrazy z Tatr*, Gebethne Wolff, Warszawa.
- Witkiewicz S., 1906, *Po latach*, brak wydawnictwa, Warszawa.
- Żychoń S., 1991, *Rozwój przestrzenny i budownictwo. w: Zakopane – czterysta lat dziejów*, red. R. Dutkova, Krajowa Agencja Wydawnicza, Kraków.

THE INFLUENCE OF CLIMATE ON CULTURE – TRADITIONAL DOORS IN A HIGHLAND HOUSE, DEVELOPMENT, FUNCTION, CONSTRUCTION AND SYMBOLIC MEANING

Summary

The wooden vernacular architecture of Podhale reflects the climate and nature that determine the survival of the inhabitants. The door leading to the interior of the house shows the artist's sensitivity aware that they are an element between the *sacrum* and the *profanum*. That is why, most often, symbols are placed on the door to ensure protection, happiness, fertility and prosperity for the household members. The door of the Podhale house is like a book from which you can read about the living conditions, the attitude of the Highlanders to nature, family and property. Conclusions can be drawn about the value system of a population whose lifestyle has been almost unchanged for several centuries. This inner awareness of the Highlanders is visible in the amount of work devoted to building the door, in the attention to every smallest detail, in a very complicated structure. Magic symbols reflect the state of mind of the inhabitants who have struggled with the harsh conditions of the mountain climate throughout their lives, balancing on the brink of life and death.

Keywords: wooden doors, vernacular architecture, climate, tradition, Podhale

